

05/04/24

**Μάθημα 1^ο:
Εισαγωγή στην
Ελληνιστική
Γραμματεία**

Πανεπιστήμιο Πατρών

Τμήμα Φιλολογίας

Η΄ΕΞΑΜΗΝΟ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΜΑΘΗΜΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ:

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Διδάσκουσα: Μαρία Κοτοπούλη,
Δρ. Φιλολογίας

ΙΣΤΟΡΙΚΟ, ΠΟΛΙΤΙΚΟ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

- ❖ ελληνιστικός > Hellenismus (J. G. Droysen, 1831) (: το φαινόμενο της επαφής & γόνιμης αλληλεπίδρασης του ελληνικού και του ανατολικού πολιτισμού) > *έλληνίζειν* (: το να μιλά κάποιος ελληνικά και να φέρεται σαν Έλληνας [LSJ])
- ❖ Ελληνιστική Εποχή: η ιστορική περίοδος που αρχίζει με τον θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου (323 π.Χ.) και τελειώνει με τη ναυμαχία στο Άκτιο (31 π.Χ.)

ΙΣΤΟΡΙΚΟ, ΠΟΛΙΤΙΚΟ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΠΗΓΗ: Ο ιστορικός άτλαντας της Μεσογείου (βλ. την ενότητα Διαδραστικοί Χάρτες: Ο Μέγας Αλέξανδρος)

ΙΣΤΟΡΙΚΟ, ΠΟΛΙΤΙΚΟ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

❖ Ελληνιστικός κόσμος = σύνολο βασιλείων, κρατών & πόλεων κατοικούμενων από Έλληνες & ντόπιους.

❖ Κινητικότητα & επαφή λαών & πολιτισμών → οικουμενικό πνεύμα, κοσμοπολιτισμός.

❖ Απουσία θεσμού πόλης-κράτους.

❖ Μοναρχία αντί δημοκρατικού πολιτεύματος.

❖ Θρησκευτική πολυμορφία & ελευθερία θρησκευτικής επιλογής.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ, ΠΟΛΙΤΙΚΟ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

- ❖ Απουσία θεσμού πόλης-κράτους → εμφάνιση ελληνιστικής μεγαλούπολης → έντονη αστικοποίηση
- ❖ Κριτήρια κοινωνικής καταξίωσης: η κατοχή υλικών αγαθών, η πολυτέλεια, η επίδειξη.
- ❖ Προσήλωση ελληνιστικού πολίτη στον ιδιωτικό βίο.
- ❖ Υιοθέτηση ατομοκεντρικών αξιών (έμφαση στις ατομικές ιδιαιτερότητες, ανάδειξη των διαφορών μεταξύ φύλων & ηλικιών).

ΙΣΤΟΡΙΚΟ, ΠΟΛΙΤΙΚΟ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

- ❖ Αλεξάνδρεια: το σπουδαιότερο οικονομικό, πνευματικό & πολιτιστικό ελληνιστικό κέντρο
- ❖ Ίδρυση & ανάπτυξη Μουσείου & Βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας από τους Πτολεμαίους (Πτολεμαίος Α΄ Σωτήρ, Πτολεμαίος Β΄ Φιλάδελφος, Πτολεμαίος Γ΄ Ευεργέτης) με στόχο την παροχή κατάλληλων υποδομών για την υποστήριξη της πνευματικής & επιστημονικής δραστηριότητας.
- ❖ Αλεξανδρινός = όποιος (λόγιος ή ποιητής) δραστηριοποιούνταν στην Αλεξάνδρεια και είχε ελληνιστική πολιτισμική ταυτότητα

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

- ❖ (Ελληνιστική) Κοινή: νέα, απλουστευμένη & πιο «δημώδης» εκδοχή της κλασικής αττικής διαλέκτου (χρήση της στην ελληνιστική πεζογραφία, αλλά όχι στην ελληνιστική ποίηση).
- ❖ Ελληνιστική φιλοσοφία → στροφή στην πρακτική πλευρά της ζωής και στη διδασκαλία της ηθικής με έμφαση στην ατομική αναζήτηση της ευτυχίας σε έναν απρόσωπο κόσμο (Επικούρειοι, Στωικοί, Κυνικοί, Σκεπτικοί).

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ελληνιστική τέχνη:

- ❖ Συνύπαρξη μνημειώδους-μεγαλοπρεπούς & εκλεπτυσμένου-μικροσκοπικού στοιχείου (ελληνιστική αρχιτεκτονική).
- ❖ Τάση για χλιδή & επίδειξη (ελληνιστικά ψηφιδωτά).
- ❖ Ρεαλισμός & δραματικότητα («μπαρόκ» στην ελληνιστική γλυπτική).
- ❖ Αποφυγή εξιδανίκευσης & έμφαση στην ατομικότητα (ελληνιστική προσωπογραφία).
- ❖ Παιγνιώδες & χαρούμενο στοιχείο (ελληνιστική γλυπτική).
- ❖ Ερωτικό, εξωτικό & γκροτέσκο στοιχείο.

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

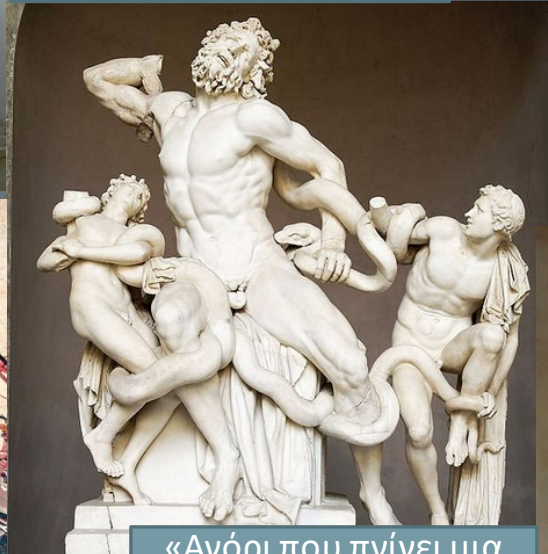
«Ο Βωμός της Περγάμου»
Μουσείο Περγάμου,
Βερολίνο

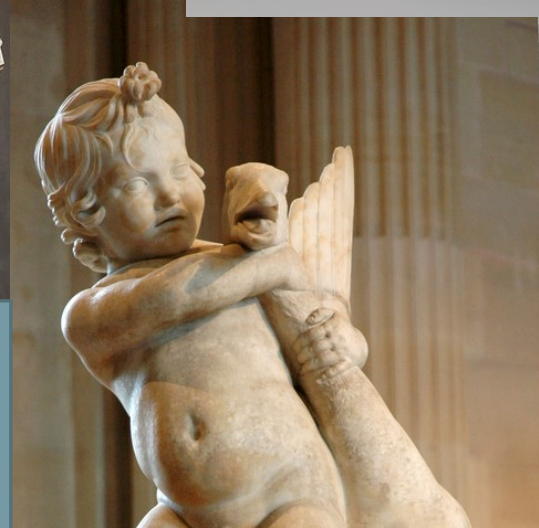
Μωσαϊκό από την
«Οικία του Φαύνου»
στην Πομπηία, περ. 100
π.Χ.

«Ο Λαοκώων και οι γιοι
του» Μαρμάρινο
ρωμαϊκό αντίγραφο
ελληνιστικού
πρωτοτύπου, τέλη 1ου αι.
π.Χ.

«Αγόρι που πνίγει μια
χήνα» Μαρμάρινο
ρωμαϊκό αντίγραφο
ελληνιστικού
πρωτοτύπου του 2ου
αι. π.Χ.

«Ο νάνος που χορεύει».
Μαρμάρινο ειδώλιο από την
Αλεξάνδρεια, περ. 330-150
π.Χ.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

- ❖ Μουσείο & Βιβλιοθήκη Αλεξάνδρειας → κέντρο γραμμάτων & λίκνο της φιλολογικής επιστήμης (γραμματικοί [βιβλιοθηκάριοι]: Ζηνόδοτος Εφέσιος, Απολλώνιος Ρόδιος, Ερατοσθένης Κυρηναίος, Αριστοφάνης Βυζάντιος, Αρίσταρχος Σαμόθραξ, Καλλίμαχος Κυρηναίος)

ΕΡΓΟ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ:

- ❖ Επιμέλεια μεταφράσεων ξενόγλωσσων βιβλίων.
- ❖ Έκδοση & σχολιασμός αρχαίων κειμένων.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

- ❖ Συλλογή & ταξινόμηση έργων αρχαϊκών & κλασικών συγγραφέων.
- ❖ Δημιουργία Κανόνων δηλ. καταλόγων με τους καλύτερους συγγραφείς κάθε λογοτεχνικού είδους.
- ❖ Γλωσσική ερμηνεία & κατάρτιση λεξικών.
- ❖ Συγγραφή Γραμματικής Τέχνης.

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

- ❖ Μουσείο Αλεξάνδρειας → παροχή υλικών & πνευματικών μέσων για την ανάπτυξη επιστημονικής δραστηριότητας.

ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΠΟΥ ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΘΗΚΑΝ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ:

- ❖ Μαθηματικά (Ευκλείδης).
- ❖ Φυσική & μηχανική (Αρχιμήδης ο Συρακούσιος).
- ❖ Γεωγραφία (Ερατοσθένης ο Κυρηναίος).
- ❖ Ιατρική (Ηρόφιλος ο Χαλκηδόνιος).

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΕΙΔΗ

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ:

- ❖ Ιστοριογραφία (Φύλαρχος [τραγική ιστοριογραφία], Καλλισθένης ο Ολύνθιος [ιστορικός του Μ. Αλεξάνδρου], Πολύβιος ο Μεγαλοπολίτης [παγκόσμια ιστοριογραφία]).
- ❖ Χρονογραφία και Εθνογραφία (Τίμαιος ο Ταυρομενίτης [Σικελικαὶ Ἱστορίαι]).

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΕΙΔΗ

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ:

- ❖ Μυθογραφία (συχνά ψευδεπίγραφες συλλογές του Ερατοσθένη Κυρηναίου [*Καταστερισμοί*], του Παρθένιου Νικαέως [*Έρωτικά Παθήματα*] και του Απολλοδώρου [*Βιβλιοθήκη*]).
- ❖ Παραδοξογραφία (Καλλίμαχος ο Κυρηναίος [*Θαυμάτων τῶν εἰς ἅπασαν τὴν γῆν κατὰ τόπους ὄντων συναγωγή*], Εκαταίος ο Αβδηρίτης [*Περὶ Ὑπερβορέων*], Ευήμερος ο Μεσσήνιος [*Ἰερὰ Ἀναγραφὴ*]).

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΕΙΔΗ

ΠΟΙΗΣΗ

Επική Ποίηση:

- Μυθολογικό Έπος (Απολλώνιος ο Ρόδιος [*Άργοναυτικά*], Ριανός ο Κρης [*Ήράκλεια*]).
- Διδακτικό Έπος (Άρατος ο Σολεύς [*Φαινόμενα*], Νίκανδρος ο Κολοφώνιος [*Θηριακά, Άλεξιφάρμακα*]).
- Ιστορικό Έπος (Ριανός ο Κρης [*Θεσσαλικά, Άχαιικά, Ήλιακά, Μεσσηνιακά*]).

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΕΙΔΗ

Επική Ποίηση:

- Ελληνιστικά ποιήματα με θέμα την κτίση πόλεως (Απολλώνιος ο Ρόδιος [έγραψε για την ίδρυση της Κούνου, της Κνίδου, της Ρόδου, της Αλεξάνδρειας και της Ναυκράτεως]).
- Ελληνιστικοί Ύμνοι (Καλλίμαχος [*Εἰς Δία, Εἰς Ἀπόλλωνα, Εἰς Ἄρτεμιν, Εἰς Δῆλον, Εἰς λουτρὰ τῆς Παλλάδος, Εἰς Δήμητρα*], Θεόκριτος ο Συρακούσιος [22^ο Ειδύλλιο → Ὕμνος στους Διόσκουρους], Ἄρατος ο Σολεύς [*Φαινόμενα 1-18* → Ὕμνος στον Δία], Κλεάνθης ο Ἄσσιος [*Ὕμνος εἰς Δία*]).

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΕΙΔΗ

Λυρική Ποίηση:

- Επίγραμμα (Καλλίμαχος, Ποσειδίππος ο Πελλαίος & Ασκληπιάδης ο Σάμιος [Ιωνική-Αλεξανδρινή Σχολή], Ανύτη & Νοσσίδα [Δωρική-Πελοποννησιακή Σχολή], Αντίπατρος, Μελέαγρος & Φιλόδημος [Φοινικική Σχολή]).
- Ίαμβος (Καλλίμαχος, Μάχων ο Κορίνθιος [Χρεΐται]).
- Σάτιρα (Τίμων ο Φλειάσιος [Σίλλοι]).

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΕΙΔΗ

Δραματική Ποίηση:

- Νέα Κωμωδία (Μένανδρος, Φιλήμονας, Δίφιλος, Μάχων).
- Ελληνιστική Τραγωδία (Λυκόφρων ο Χαλκιδεύς [*Κασσανδρείς, Άλεξάνδρα*], Αλέξανδρος ο Αιτωλός).
- Μίμοι (Θεόκριτος [διαλογικά ειδύλλια], Ηρώ(ν)δας [*Μιμιάμβοι*]).

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΕΙΔΗ

Διασταύρωση των λογοτεχνικών ειδών → Ελληνιστικά
λογοτεχνικά είδη

- ❖ Ειδύλλιο (Θεόκριτος).
- ❖ Επύλλιο (Καλλίμαχος [Έκάλη], Θεόκριτος [ορισμένα ειδύλλια]).
- ❖ Ελληνιστική Ελεγεία (Καλλίμαχος [ελεγείες στα Αίτια], Ερμησιάναξ ο Κολοφώνιος [Λεόντιον], Φανοκλής [Έρωτες ἢ Καλοί], Ερατοσθένης ο Κυρηναίος [Ήριγόνη]).

ΠΟΙΗΤΙΚΑ & ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

- ❖ Συνδυασμός λόγιου και εκλεπτυσμένου ύφους (Φιλίτας [ή Φιλητάς] από την Κω, Καλλίμαχος ο Κυρηναίος).
- ❖ Νεωτερικό στοιχείο → Τροποποίηση & προσαρμογή αρχαϊκών προτύπων (π.χ. μοτίβο προγραμματικής επίκλησης στη Μούσα).
- ❖ Γραπτή παραγωγή & μετάδοση αντί προφορικής απαγγελίας αρχαϊκής & κλασικής εποχής → πεπαιδευμένο κοινό.
- ❖ Αναθεώρηση ηρωικού μύθου

ΠΟΙΗΤΙΚΑ & ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

- ❖ Αιτιολογικός χαρακτήρας.
- ❖ Ερωτικά θέματα.
- ❖ Γυναικείες μορφές (διάσημες και άσημες, του μύθου, της ιστορίας και της καθημερινότητας).
- ❖ Στοιχείο παιδικότητας (ήρωες & θεοί σε παιδική ηλικία).
- ❖ Βουκολικό σενάριο (εξιδανικευμένο φυσικό τοπίο, συνδυασμός στοιχείων αγροτικής-ποιμενικής ζωής & μουσικού διαγωνισμού).

ΠΟΙΗΤΙΚΑ & ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

❖ Γλώσσα, δομή & ύφος:

- Ποιητική διάλεκτος (ομηρική γλώσσα [ιωνικά & αιολικά στοιχεία], δωρική διάλεκτος).
- Εξεζητημένο & σπάνιο λεξιλόγιο.
- Κατάλογοι ονομάτων (ηρώων, πόλεων, ποταμών, βουνών, νήσων και λατρευτικών τόπων).
- Χρήση κυρίων ονομάτων ως συμβόλων με πολλαπλά σημαίνόμενα (ιστορικά, γεωγραφικά, πολιτικά, μυθολογικά, λογοτεχνικά).

ΠΟΙΗΤΙΚΑ & ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

❖ Εξωλογοτεχνικά συμφραζόμενα:

- Αστικό περιβάλλον & λαϊκό στοιχείο (καθημερινή ζωή στην ελληνιστική μεγαλούπολη).
- *Ποιητής ἄμα καὶ κριτικός / poetae docti* (: λόγιοι ποιητές) → η φιλολογική δραστηριότητα τροφοδοτεί την ποίηση → α) προγενέστερη λογοτεχνία = «πρώτη ύλη» - «διακείμενο» στο οποίο παραπέμπει ο ελληνιστικός ποιητής, β) επίδραση λεξικογραφικής & εκδοτικής δραστηριότητας στη σύσταση του ποιητικού λόγου.

ΠΟΙΗΤΙΚΑ & ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

❖ Εξωλογοτεχνικά συμφραζόμενα:

- Αλληλεπίδραση με τις εικαστικές τέχνες (παρεμβολή εκφράσεων στο έργο, ρεαλισμός [μίμησις], προτίμηση για το καθημερινό και το οικείο, το γκροτέσκο και το χιουμοριστικό, τον ερωτισμό και το πάθος, την περιγραφή της φύσης).
- Ένταξη επιστημονικών δεδομένων σε ποιητικά έργα.
- Φαινόμενο ποιητών της βασιλικής αυλής (η πολιτική συναντά την ποίηση).

ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟ ΣΤΟΝ ΡΩΜΑΪΚΟ ΚΟΣΜΟ

- ❖ Ελληνορωμαϊκός πολιτισμός: η δημιουργική σύνθεση των δύο πολιτισμών & η συνύπαρξη ελληνικών και λατινικών πολιτιστικών στοιχείων στη γλώσσα, την εκπαίδευση, τη φιλοσοφία και την τέχνη ολόκληρης της Μεσογείου στα χρόνια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.
- ❖ Ρωμαϊκή πρόσληψη: δημιουργική διαδικασία υιοθέτησης και εξέλιξης των ελληνιστικών προτύπων από Ρωμαίους λογοτέχνες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- **Canfora, L. 1989**, *Η χαμένη βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας*, μετ. Γ. Αρβανίτης, Αθήνα: Αλεξάνδρεια
- **Canfora, L. 1992**, *Ελληνισμός. Ερμηνεία της Αλεξανδρινής εποχής*, μετ. Σ. Μαρκέτος, Αθήνα: Αλεξάνδρεια
- **Clauss, J. J. & Cuypers, M. (επιμ.) 2022**, *Ελληνιστική γραμματεία*, μετ. Φ. Φιλίππου, Ε. Σιστάκου, Αντ. Ρεγκάκος, Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- **Easterling, P. E. & Knox, B. M. W. 1990**, *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, μετ. Ν. Κονομή, Χρ. Γρίμπα, Μ. Κονομή, Αθήνα: Παπαδήμας
- **Fantuzzi, M. & Hunter, R. 2002**, *Ο Ελικώνας και το Μουσείο. Η ελληνιστική ποίηση από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου έως την εποχή του Αυγούστου*, μετ. Δ. Κουκουζίκα & Μ. Νούσια, Αθήνα: Πατάκης
- **Gehrke, H. 2000**, *Ιστορία του ελληνιστικού κόσμου*, μετ. Ά. Χανιώτης, Αθήνα: ΜΙΕΤ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- **Hopkinson, N. 2005**, *Ανθολογία ελληνιστικής ποίησης*, μετ. Α. Τάτση, Αθήνα: Μεταίχμιο
- **Hunter, R. 1994**, *Η νέα κωμωδία στην αρχαία Ελλάδα και τη Ρώμη*, μετ. Β. Φυντίκογλου, Αθήνα: Καρδαμίτσα
- **Hutchinson, G. O. 2007**, *Ελληνιστική ποίηση*, μετ. Λ. Χατζηκώστα, Αθήνα: Καρδαμίτσα
- **Irby, G. L. & Keyser, M.-P. 2010**, *Η ελληνική επιστήμη στην ελληνιστική εποχή*, μετ. Θ. Δαρβίρη, Αθήνα: Ενάλιος
- **Lesky, A. 1964**, *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, μετ. Αγ. Τσοπανάκη, Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη
- **Μανακίδου, Φ. Π. & Σπανουδάκης, Κ. (επιμ.) 2008**, *Αλεξανδρινή Μούσα. Συνέχεια και νεωτερισμός στην ελληνιστική ποίηση*, Αθήνα: Gutenberg
- **Παπαγγελής, Θ. Δ. 1994**, *Η ποιητική των Ρωμαίων «Νεωτέρων»*, Αθήνα: ΜΙΕΤ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- **Pfeiffer, R. 1972**, *Ιστορία της κλασικής φιλολογίας: Από των αρχών μέχρι του τέλους των ελληνιστικών χρόνων*, μετ. Ξένος, Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών
- **Pollitt, J. J. 1999**, *Η τέχνη στην ελληνιστική εποχή*, μετ. Α. Γκαζή, Αθήνα: Παπαδήμας
- **Shipley, G. 2012**, *Ο ελληνικός κόσμος μετά τον Αλέξανδρο*, μετ. Μ. Ζαχαριάδου, Αθήνα: ΜΙΕΤ
- **Σιστάκου, Ε. 2004**, *Η άρνηση του έπους. Όψεις του Τρωικού μύθου στην ελληνιστική ποίηση*, Αθήνα: Πατάκης
- **Walbank, F. W. 1999**, *Ο ελληνιστικός κόσμος*, μετ. Τ. Δαρβέρης, επιμ. Λ. Μανωλόπουλος & Π. Νίγδελης, Θεσσαλονίκη: Βάνιας
- **Χριστίδης, Α. Φ. (επιμ.) 2005**, *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας*, Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη)